

A
VÁRMEGYÉK

TÖRTÉNENDŐ

SZERVEZÉSE.

GYŐR, 1869.

NYOMATOTT CZÉH SÁNDORNÁL.

A vármegye szervezése oly döntő a haza jólétére és a népnek egész jövőjére, hogy ha nem sikerül azt a magyar nézetek- s érzelmeknek megfelelően keresztül vinni, minden egyéb tárgyak bármily tökéletes elintézése a főnebbiben elkövetett hibát pótolni nem lesz képes. Csak a vármegye hozhat egészséges életet a hazának; és azt az egészséges életet értjük, melyet egészséges ember nem érez különösen, és ez mégis minden pillanatban erőfeszítésre kész. Izgatott, szünet nélkül izgatott érzületek magok bizonyosságok, hogy az emberi test vagy beteg, vagy betegségtől fenyegetve van.

Kérdés: lehetséges-e olyan vármegyei szervezetet teremteni, mely egészséges csendet Ígérhet, úgy hogy a tárgyalások és határozások megkívánt jó sikere ne csorbitassék. Itt minde- nekelőtt felteszszük, miszerint felhevüléseket, ha ezek tartós szenvedélyeket nem keltenek, a tárgyalások egészséges haladására károsaknak nem tartunk. Első célunknak tűztük ki, egy modus vivendi-t, közélet módot, a vármegye számára kigondolni, mely ugyan a vármegye szervezése által kieszközölendő lenne, úgy hogy más vármegyén kívüli hatalom a békének és a csendnek, a mennyire ez szükséges helyreállítására, közbejönni ne kénytelen enitessék. És még végleges esetekben is a királyi hatalom, mint ez a vármegyék jó idejében volt, polgári szervekkel elégséges sikerrel gyakoroltassák.

Ez az előny csak akkor érhető el, ha a vármegye szervezése a népnek közös ügyeit, a mennyire ezek tőle függhetnek, kielégítheti. A vármegyék nem mondjuk új szervezése, inkább azok a beállott politikai változásokhoz! alkalmaztatása sikerülhet, ha az a nép értelmiségét nem haladja fölül, és ha eszerint a népnek, ennek értelmiségét mindig szem előtt tartva, a lehetőségig legtöbb befolyásnak helyt ad.

Ezen alkalmazás végett előhozandó és rajzolandó a régi vármegye, egyrészt azon okból, miszerint szemlélhessük, mit szükséges belőle fentartani; mert a mennyivel többet tarthatunk fen ebből, annál gyökeresebb lesz a vármegye állása és állandósága; más részt és pedig reánk nézve, miszerint az eszménk előterjesztése által a kiinduló pontunkat tűzzük ki; nehogy, ha felfogásunkban tévednénk, az olvasót haszontalan élvezésünkkal untassuk.

Jól nevezték a vármegyéket a haza szabadsága véd bástyáinak. Egészítsük ki ezen eszmét: a vármegyék a hazai államnak oszlopai is voltak és a mi a király dolgát illeti, a legjobban megfelelő szervek, a melyek a közszolgálat és a szabadság egymásközi érintkezéseit, jó szellem fentartásával ki-
eszközölhették és kieszközölték. A haza viszonyaiban voltak idők, különösen 1300. évtől egész a mohácsi vészig, a melyekben a vármegyék annyira el voltak nyomva, hogy alig szerepeltek; de a vármegye eszméje soha sem halt ki, és ha a hátráltatások gyöngültek, tüstént fölédtek, és mint a haza lényegei éreztették magokat. Ezen tüneménynek okát keresvén, merészelnék kimondani: a vármegyék SZÍVÓS erejét egy természet törvényben találtuk, mely szerint az emberi nemnek ereje főképen a társulatosságban fejti ki magát. A vármegye társulatát mint megyei hatóságot egy állandó testület képezi; és ezen tényre nézve közönbös a keletkezése, akár önkényt állhatott az össze, akár rendelet, vagy törvénynél fogva; de az ugyan bekebelezte magát a haza lényegébe, úgy hogy alig lehet azt kiszakítani; de sajnos mondani, lehet mesterkedésekkel megrontani, és érvénytelenné tenni; mi aztán az irodai uralomnak tág kaput nyitna. Ugyanis voltak idők, melyekben a vármegyék hivatásaikon túl is csaptak; ehhez mondjuk, hogy az akkori időkhöz képest jól cselekedtek, mert pótolták az elhalogatott országgyűléseket, és a szabadságnak ott kellett küzdeni a hol erre tér maradt.

A vármegye a hazának egy része, mely társulati alakban működik; a benne foglalkozók politikai és néhány társulati szükségletei ellátására. A vármegyének kezelői könnyen ismer-

hetik egymást; és ha ezek elég számosak, lehet mondani hogy minden lakosa ismerve vagyon a kezelők, ezek egyike vagy másika által. — Ez magába már a régi vármegye rendszernek egy nagy előnye volt, ellenében a vármegye főnökségének, kinek irodái mitsem bajoskodtak a személyek kezelésével, váljon ezek esze és kedélye megnyngatott-e a rendeletekben; ha csak az izgatottság nem érte valami veszélyes fokát. A régi vármegyék mindenben számba vették a közszellemet, a közérzületet még a népben is.

Említsük a régi vármegyének, mint mondják tökéletlenségét a különféle egyének szabadságára nézve. Igenis ez így volt, és ennek így is kellett lenni. Mert egy nép vagy nemzet életében illetőleg haladásában nem is lehet máskép, és csak az idő, az eszmék haladása enyhítheti, és végre eltörülheti a társadalmi és politikai alárendeltséget a szabadság élvezetében. Magyarországon csakugyan a nemesség maga törülte el a politikai alárendeltséget a társadalomban.

Feladatunk az: miképen vehetnek részt a vármegye kezelésében a még 22 évvel ezelőtt kizárt rendek, anélkül, hogy a vármegye érvénye és hasznossága károsíttatnék.

Mindenekelőtt mint mondtuk, szükséges, hogy ecseteljük a régi vármegyét, amennyiben tárgyunk igényli, azaz a lényegesebb vonalait.

A főispán a vármegyében az egyetlen egy monarchikus személy vala, mert a király által neveztetett ki; a többi tisztviselők ellenben csak mint democrata személyiségek szerepelhettek, mert a nép választottjai vadának.

Ez szerencsés szervezés vala; mert egyrészt az állam szükségletei (a király dolga) egy férfiuban összpontosultak, és így a törvényes rendeletek szakadatlanul és következményesen előadathattak, és határozat után ingatlanul, és menten minden pártos czivakodástól hajthattak végre. Minden dolog nagyjába így folyt le, noha a főispánok személyiségei nagyszámban nem feleltek meg hivatásaiknak. Ha hiba történt itt, a karok és rendek belátása segített a dolgon, úgy hogy összeütközés esetében a tárgyak ritkán vallottak kárt. Ennyit inon-

dani elegendőnek véltük a főispán hivatásáról a mennyiben felfelá hat.

Hivatásának második oldala a nép iránti, és különösen a tisztviselőket illető volt. Ő ezeknek felügyelője volt, és bizonyos esetekben, azoknak teendőit megtette. A népre közvetve hatott a főispán a táblabírák kinevezése által. Ezt is felvehetjük mint természet törvényt, mert látjuk, hogy az ember esze minden államokban, országokban abban nyugodott meg, hogy törvénykezési és békebírái kinevezettek legyenek. így van ez Angolhonban, hol a Lord Cancellár nevezi ki a békebírákat, kiknek száma 18,000-re rúg, ezen számból 10,000-en tevékenyek; és szinte a felsőbb törvénykezési bírák a korona által neveztetnek ki, s megmaradnak, ha mindjárt az igazgatóság változik. Amerikában az Északi szabad államokban is ki neveztetnek a bírák. És ebben az értelemben a táblabírák kineveztetése a főispán által jó alapra volt fektetve; mellőzzük itt a többi okot, melyek a bíró kinevezését kívánják, mert ennek tárgyalása hosszabb élvezést igénylene. A nép egyéb érkei a főispánt nem illetik, ő ezeket csak mint elnök a vármegye gyűlésein elvégzi.

A tisztviselőkre nézve a főispánnak teendői voltak az alkalmazandókat kijelölni, mi most választmányok által és pedig ritkán részrehajlatlanul történik; a tisztviselők és törvényes eljárások fölött ügyelni; ha ok volt őket fölfüggeszteni és e tekintetben ő király volt. Erre nézve nézetünket kimondjuk, hogy minél nagyobb szabadságot akar a nép élvezni, annál szükségesebb, hogy a főispán nagy hatalommal bírjon, miszerint ha a nép a szabadság eljárásában magának ártani akarna, ő elégséges veto-val elejét vehesse. Röviden kimondva a főispán! hivatal a vármegye democratiájának kiegészítménye volt és olyanannak maradni kellene; mint minden gépezetben egy moderátort, mérséklőt, találunk. A főispán egyes esetekben a vármegye népét képviseli; pl. ő egy idő előtt üresedett vármegye tisztséget ideiglenes kinevezéssel ellátatja.

Régi törvényeknél fogva a főispán a vármegye fegyveres erejét is vezényelte. Tartjuk üdvösnek: maradjon ebből valami a kezében.

Ezen főispáni tulajdonítványokból akármi maradjon is, a főispán mint tekintélyes férfin meghagyandó, és mint ilyen a főrendi háznak tagja tekintélyt szerezhet, mit oly férfiak, kik születésüknél fogva üléseznek ott, csak kivételesen szerezhetnek.

A főispán mint mondánk a vármegye kiegészítője, és a vármegye alakjának főtényezője. Tárgyalnunk kell a vármegye életét, mely a vármegye gyülekezetben pontosul össze és nyeri hathatós kifejezését. Magát a vármegye gyülekezetei akármi tökéletesen szervezni, nem elégíti ki a haza érdekét, nem merítheti ki a méltányosságot, melyre még a legalsóbb nép rétegeinek is szükségük és követelésük vagy, hogyha nincsen neki elégséges mély alapja.

Keressük a vármegye szervezetének alapját. Erre nézve szükséges szemügyre venni a múlt időkben uralkodott eszmék különbségét a mostaniaktól. Ha szerencsések leszünk az idők viszonyaihoz megfelelő elvet kitalálni, veszedelmes rázkódtatások elejét vesszük.

Az ó- és középkor, mint bölcs elmélkedők azt kitalálták, az által különbözik a mostanitól, hogy azon két korban a szabadságot csak az állam függetlenségében keresték; az új kor pedig különösen az egyéni szabadságot tartja főcéljának. Már a 48-diki törvény is ezen úton jár. Kérdés: legyen-e az egyéni szabadság mindenben és mindenfelül határozó, mi a caesarismushoz legkönnyebben vezetne; vagy legyen a törvényhozó test és az egyén közt egy középfokú alak, és ez elég erős, az egyén és egyének pajzán csoportulásait a törvény korlátaiban gátolni. Az egyén értéke a legújabb időben felkerekedett a keresztény eszmék következtében, és ugyan ennél fogva az egyéni szabadság elve oly annyira hathatós, hogy a legtudatlanabb emberek megértik és magokévá minden esetben tenni akarnák, mi káros és veszedelmes csoportulásokat könnyen lehetővé tenne. Más részt az egyén kizárólagos érvényessége, ugyanezt az egyént meztelenül hagyja, mert a helyközség ötét nem támogatja nem védi; és ha a helyközség ötét védeni akarná, a vármegye támogatása nélkül a helyközség sem mehetne messze a dologban. Míg a bölcs elmélkedők e kérdést végkép

eldöntik, szükséges lesz gyakorlatilag a tapasztalás útján maradni, de mindamellet az egyéni szabadságot, a mennyire csak lehet és mint főczélt a politikai alakulásokra nézve tekintetbe venni.

Szükséges itten arra a mit épen mondottunk, t. i. hogy a község az egyént nem védelmezheti, ha maga a helyközség nincsen a vármegyétől támogatva, még egy pillanatot vetni. Az egyén p. o. a szolgabíró ellenében mitsem nyom; de ha községe melléje áll, a szolgabíró már jobb módon fog eljárni az egyén iránt. De lehet, hogy a szolgabíró a helyközséget sem tekinti iHendöképen, mely esetben kell, hogy ez a vármegye gyülekezetben igazságot kaphasson. És ilyes érvek bírhatták rá b. Eötvöst valamelyik munkájában kifejtteni, hogy egy testület (helyközség) nem függhet illendően egy egyéntől, hanem szükséges, hogy függjön egy felsőbb testülettől (vármegyétől). És ezek szerint gondoljuk, hogy a község azon arányban legyen a vármegyéhez, valamint ez az országgyűléshez. Az általános honvéd-kötelezettség rendszerénél fogva az állam úgy is minden ember hajába kapaszkodik; előbb a község határozta meg kit vigyenek el a katonasághoz, most már erre nézve az egyén szemközt áll az állammal, és ebből a tekintetből is már a támogatások szükségesek.

Az egyén szabadsága és ezen élvezletés több oldalról tekintendő. A mi erre nézve az egyén előnyére szolgál, ez a törvényszékek által a legtöbb esetben végrehajthat!k. Az önvédelem helyében mostan áll a vád, és a vádnak eldöntése a törvényszékeknél és más bíráknál. Ezek a pusztán fogalomkép vett ember személyére nézve elegendők és itt nincs mit többet szólni. De van az emberek szabadságában két más oldal, melyek az emberek nagy részére behatóbbak, mint sem hogy a törvényszékek és bírák üdvös működése ezeket ellensúlyozhatná, sőt ezen jótétemény) hathatósága nem is érintheti az említett, két oldalt, melyek egyikét az képezi, minél fogva a Censusra gondolkodunk, a második pedig azokat foglalja magában, kik még minden Censuson kívül állanak, azaz kik akármiféle birtokot is nélkülöznek.

Vico a nagy történetbúvár a szabadság elvitázhatlan kellékeit háromra szorítja. Mondja: egy ember, hogy teljes szabadságot élvezhessen, szükséges: 1-ör hogy legyen független, 2-or hogy birtoka legyen, 3-or hogy birtokát védhesse; magyarázván miszerint a személyes védelem helyébe áll a vád. És hozzá teszi, ha ezen feltételek egyike hiányzik, a többi kettő érvénytelen marad; mi ezen értelmezést tökéletesen osztjuk és érvelésünkben jó alapnak tartjuk. Ugyanis *Vico* ezen állítása valósága oly könnyen szembetűnő, hogy akárkinek csak kevés gondolkozásába kerülhet, miszerint igazságáról meggyőződhesen. Ennélfogva feltámad a nagy kérdés: hogyan lehetnek szabadok a birtoktalanok; annyiban legalább, hogy a nemzet politikai viszonyaiban érvényesíthessék magokat. És látjuk, hogy a Census által kizárva maradtak (zsellérek) nagyrószben eddig ugyan csak érvénytelenségben vannak.

Az elsőkre, a birtoktalanokra nézve még a földosztás sem segíthetne tartósan, és ez nem is volna más mint sikertelen kísérlet. Tehát hogyan segítsünk a birtoktalanon, miszerint a politikában foganatra, érvényre jusson; mert az áll, hogy a ki nem szólhat bele személyesen vagy felhatalmazottja által, a hol érdekét tárgyalják, az hátrányban marad. Már pedig a ki kimarad a Census folytán, annak ügyvédjét (országgyűlési követjét) mások választják. Gyakorlatilag más ügyekben ez megtörténik, mint mikor a hatóság gyámtyát nevez; de követválasztásban akarom, hogy szavam a választáshoz hozzá járuljon, mert csonkítva érzem személyiségemet, ha e jogból kizárva maradok.

Felteszszük, hogy népes országban az általános szavazás nem kívánható, mert ennek elvitázhatlan vége a Gaesarismus, és pedig ez rövid idő alatt megtörténik. Az általános szavazás nagy hátránya az: hogy a választók legnagyobb része azt, kire szavazatokat adják, nem ismerik. Ezen környülállás, melyet csak egy nagy színlés pótol, a republikák leggyengébb oldala. Kis országban, kisebb Cantonokban, ha azok 15 □ mtfdet nem haladnak meg, a személyiségek elegendően ismeretesek egymás közt, de legyen egy tájnak csak 5 mértföld átmérője, már az

egyik szélén lakó emberek, az ellenkező szélieket keveset vagy nem is ismerik és csak a vagyonosabbak részesülnek ezeknek cselekvő vagy szenvedő ismeretségében. E tárgyban is kitűnik a szegényebb ember hátránya, valamint sok másban is, mit célunkra nézve itt nem tárgyalhatunk, de mi az ország törvényhozása által előkerülő esetekben figyelembe veendő. Itt e népréteg egyéneit csak a mennyire a szavazásra befolyhassanak, szemléljük azzal a tekintettel, hogy befolyás nélkül nem maradhatnak, miután az általános honvédelmi kötelezettség felállított, mely szükségképen minden Census-félót lehetetlenné tesz; mert feltéven, miszerint mégis oly rendszer állíthatnák fel, melyben általános kötelezettség és nem általános jogosultság lenne, mely itteni tárgyunkban az általános szavazás által fejezi ki magát, annak létesülése tiszta képtelenséget képezne; és ily módon a nép csöcselékét törvényesen állapítanánk meg, mely nem igen messze állna az indus paria kaszttól. Az u. n. modern kormány alkotmányok ugyan ilyen képtelenségre vannak fektetve, és azért nem boldogulnak és nem boldogulhatnak. Hiányzik itt a jogegyenlőség, mely utáni vágy mint keresztény eszme a népben élhet és meg nem szűnhetik. Sokáig tartott, inig a keresztény világban ez eszme gyakorlatilag érvényre juthatott azáltal, hogy a rabszolgaság eltöröltetett. És mostan azon időnek állunk küszöbén, melyben már gyakorlatilag felállított általános honvédelmi kötelezettség elvitázhatlan következtetésében, az általános egyenlő politikai jogosultság eszméjét kell hogy napszínre hozza, legalább is a mennyi a befolyást érinti, mely által vagy személyesen vagy közvetítőleg, de ez utóbbival sikerrel, a törvényhozás határozásaira hathasson. Ha tevékeny befolyással nem hathatnak egy népréteg emberei a törvényhozásra, végök vagyon szabadságaikkal, és mindennel a mi ezektől függhet, és annál bizonyosabban végök van, a mennyivel inkább a királyi hatalom az alkotmányok által mindenütt szűkebb körökre szorítva vagyon, úgy hogy rólok többet nem lehet mondani; a végletek egymást érintik; a mi *Smith Adómnak* alkalmatosságot adott azon észreféltre, hogy e világon legelőször is egy rabszolga egy teljhatalmú fejedelemmel (*Augustus Oda-*

vianus) talált pártfogást és oltalmat. Mennyire hat hátrányosan a politikai elkülönözés a szegényebb nép rétegeire, nyomasztó példákban tanulható. Ugyanis a „Nép zászlójának“ (f. é. 1869) 18. számában egy szalontai levél azt hányhatja, miszerint az 1848. törvények XXII. cikke világosan meghatározza: hogy választó polgárt botozni nem szabad. Itt már meg van a különbség, de ez még inkább csak elméleti. Szebb lesz ez még, ha ugyan ez a hányatott és zsarnokoskodó modern eszmék dicsőségére hathatósabban még a gyakorlati életben is érezteti magát. Erre nézve előhozunk egy eseményt. Még 1854. évben egy akkori vármegye főnök így nyilatkozott: nem képzeli az ember, milyen kemény szívvel járnak el a birtokos gazdák a birtoktalanok ellen a községben. Hát ha még egy elkülönítő vonal húzatik a Census által. Rosszabb állapotban lesznek az utóbbiak ily rendszer mellett, mint voltak a nemesek korában, a mikor a jobbágy kevesebben volt elkülönítve a birtoktalantól.

Minekeltőtte a kérdésbe bocsátkozunk, hogyan szervezhessen a vármegye gyülekezetbe a birtoktalan, és a Census vonal alatti kis birtokos, egy könnyen lehetséges ellenvetésnek kell szembe állnunk. Ez pedig a következő: A vágy, melylyel igyekezünk ezen néprétegeket a jogegyenlőségre emelni közvetlen úton lehetlenségre akad az által, hogy, mint állítottuk is, a tökéletes birtok előlegesen is elkerülhetlenül szükséges; de ez ellenében fölhozatik, hogy ehez sem juthatunk földfelosztás nélkül. Igenis itt fenebb már említettük, hogy a földfelosztás nem segíthetne a tárgyunk céljához tartólagosan, azon szempontból, hogy az egyes ember különféleképen kezelné a darabját, és végre ez a kezéből kiesne vagy műveletlenül maradna.; most pedig hozzá teszünk. hogy mit sokan mások is találhattak földművelési tekintetből, sikeretlen maradna a kísértése. Még többet is teszünk hozzá. *Jochman*, rigai ügyvéd (f 1829.) javaslata, a végett hogy a szabadság lehetősége minden emberre nézve kieszközöltethessék, miszerint egy állam egész területe tőkésítessék, a kiszámított eredmény összegnek százaléka az állam élő egyének számával elosztassanak, és a sikerült hányados, minden egyének jövedelme legyen, és ez a többi, a mi még szükségletei

fedezésire hiányozna, munkájával keresendi; már ez az eszme kielégítené az elmélet szükségletét, *) miszerint a földbirtokot látszólag pótolná, de ez mégis lényegében nem volna földbirtok, mely az egyén szabadságára nézve szükséges, azaz a birtok t. i. a mely az egyénnek azon önérzetét eredményezné, miszerint ennek ruhája elegendő béléssel (értjük az egyén birtokát) legyen ellátva, úgy hogy a politikára elméjével és érzetével hasznosan befolyhasson. Nekünk elméletünkben ilyen typus szükséges, hogy a jellem azoknál is példa által kiképezhesse magát, kik birtokot nélkülöznek; mely jellem olyannyira szükséges, hogy a hazában az élő férfiak többsége azt bírja. Ez nem csupa utopiás gondolat. A birtoktalan, mondjuk szegény férfiú, ha van neki annyi erénye, hogy csak nélkülözni tudjon, egyenlő jó jelleme fentarthatására nézve, a birtokossal, a kinek jövedelmei kiadásait fedezik. Ennek ugyan van egy kis előnye abban, hogy ha luxusát megfékezheti, marad neki könnyűség a közegekre nézve, melyek a kiképzetésre megkívántainak, de a vagyontalan ezeket is megszerezheti, csak komolyan keresse; és így ez, a ki a birtokos példája után jellemre vergődött, maga is példa lehet azoknak, kik szinte földbirtok nélküliek és másból, keresetből élvén, azt gondolják aljasságban kell, hogy maradjanak, mert nem birtokosak; minthogy az a birtoktalan férfiú, kiről beszélünk, megmutatja vagyontalan létére, hogy jellem és kiképzettség nélkülözés mellett is megnyerhető. Csak intézkedések tétessenek, melyek az embereket érvényre szorítsák, mint *Machiavelli* mondja: szükségességet kell teremteni arra, hogy az emberek erélyesek legyenek. És ez épen nem lehetetlen, és reméljük megmutatható, miképen kellessék a haza haszontalanait a haza hasznára terelni, azon fenytéssel, hogy ellenkező esetben családjok a földbirtokból kivétköztetetik. Ezt talán később teendjük, mert most szük-

*) Jochman eszméje csupán jogászati szempontú, mely az emberi társaság viszonyait nem tekinti; a melyben különféle tehetségű egyéneknek a társaság sokféle szükségleteit fedezni kell; és innen származik azon természet-törvény, mely által a nép rétegekre oszol. Ha az önzés az alsóbb rétegeket az igazságon túl nyomja, ezek orvoslást az államnál keresnek.

séges a tárgyunkat folytatni t. i. a Census alatti népréteg egyénei szabadságát; és pedig hogyan lehessen a birtoktalanságot pótolni annyiban, hogy ennek hiánya ne következtessen olyan egyénben a szabadság csorbulását, személyét illetőleg, mely sok körülményre nézve e világon a tekintélyen alapszik, melyet az egyén élvez.

Mondottuk az egyén kapjon támogatást a helyközség által, és ennek támasza legyen a vármegye; de ez semmit sem jobbitja tárgyunkat azaz a birtoktalan tekintélyét, úgy hogy általános szavazásban szavát adhassa jó önérzéssel. És ez annál kirívóbb, minekutánna fölhoztuk a körülményt, t. i. a faluban a gazdák keményszivüségét a birtoktalan egyének iránt.

A jogegyenlőség élvezése megadhatja ezt a tekintélyt, ha ennek hátráltatásai mellőzhetők, a többit mi hozzá szükséges a nélkülözési erény megszerezheti. Ha egy birtokos sértve vagydon személyében, vagyonában, a vádban keresi orvoslatát; van ideje, barátja s költsége e dologhoz. Hasonló esetben a birtoktalan nehezen segít magán, és személyesség! tekintélyének hiánya nagyba csak következése ezen elhagyatottságának. Mert azon embert, ki nem védelmezheti magát, ki sértője ellen viszontlást nem alkalmazhat, csak felebarátja könyörülete vigasztalhatja; ez pedig már többet nem politikai tényező, mert gyöngye erő és férfúi tekintélyében csorbult; és így mint alábbvaló természetű tekintetik, noha ilyes férfiú személye szerint derék vitéz lehet. Kérdés hogyan lehet segíteni a bajon, mely által az általános szavazási rendszernél fogva a szavazók nagy száma, — t. i. azok, kik mostanában a Census által ki vannak zárva — csonka tekintélynek maradnak; mi által a közdolog erőt vesz; és ismétlendő, hogy az általános honvédelmi kötelezettség ellenében, az általános szavazás elkerülhetlen? Kérdés: hogyan találni ennek a fejszének nyelet. Felelet: meg van a fának gyökere, melyből nyele kikerül, meg van a régi vármegye szervezésében.

Ugyanis meg volt az Ágens pauperum a magyar kancelláriában, és meg volt a vármegye fiskusa bízva, miszerint az úrbéri perekben fizetés nélkül szerepeljen; a törvény így a

védelemre képteleneket a helyettesíthető« által tette védelmezhetőkké. Hazánkon kívül ilyes intézménynek csak egy példáját ismerjük, mely egy újabb munkában idéztetett! és ez az intézet a modern eszmék miatt az utolsó esztendőekben eltűnt. Volt Piemontban VIII. Amadeus alatt, mint ki V. Félix név alatt pápává lett, egy intézmény felállítva, melynél fogva a legszegényebb ember is azon állapotba helyeztetett, miszerint ő akárki ellen polgári vagy bűnvádi pert indíthatott és keresztül vihetett anélkül, hogy költségek vagy díj fejébe egy krajczárt is fizetnie kellett volna. A mi a magyar vármegyékben az úrbéri ügyekre nézve fenállott, azt terjeszszük minden szegényebb ember hasznára hazánkba az éjien most idézett piemonti példa szerint; és ez az intézmény mint mindjárt mondanunk kell, még messzebb is terjeszthető. Keletkezzenek szegények ügyeiri, *Agentes pauperum*, mely tisztséget a vagyonosabb férfiak clátandnak fizetés nélkül, és hogy ilyes hivatás felvállalása, ne csak a jóakarattól függjön, teremtsék egy kötelezettség azaz terh a nagyobb birtokos, és azok számára, kik jövedelmükre a nagyobb birtokosokhoz sorozandók. — Mellékletesen itt említjük, hogy a hazának sok ügyeire nézve hasznos lenne a honvédelmi kötelezettséget a sokféle több hazai szolgálat kelleivel egymásra halmozni. — A szegények ügyeiri, közegek lesznek azok kivitelére, mit épen elmondottunk, hogy Piemontban létezett, azonkívül jó tanácscsal segíteni fogják a szegényt azon ügyekben, a melyekben kötelezettsege szerint az állam viszonyaival érintkeznie kell. Egy különös vonalat meghatározni szükséges lesz a végett, hogy a szegények ügyére tevékenységét ne terjeszse annyira, miszerint az egyénnek a község támogatását feleslegessé tenné, és így a helyközség támogatja majd extra maros az egyént, az ügyér pedig intra muros a szegényt.

Reményijük, hogy megmutattuk miszerint a birtok hiánya hátrányos következményeit a szegények ügyérsége intézményével nagy részben, a politikát illetőleg főképen pótolhatni. E szerint tehát az általános szavazás behozatása, mely az általános honvédelmi kötelezettség miatt, (nem lehet ezt elég sok-

szór emlékezetbe hozni) elvitázhatatlan, sokkal könnyebbült, arra nézve a mi az egyén értékét illeti.

A nagyobb kérdésre nézve, hogy az általános szavazat hátrányosan ne hasson a haza dolgára ennek nagyobb ügyeiben, rövidebben felelhetünk. Szoríttassék az általános szavazás arra a körre, a melyben okossággal (hogy ne kellene választani azt, a kit nem ismer) és haszonnal tevékeny lehessen, és a melyben a szavazó belátása hiányával hátrányt nem okozhat. Ez a kör a helyközség, a melyben minden 25 éves férfiú, minden ifjabb, sebei végett elbocsátott katona, vagy az ellenséggel szemközti harcban elesett katonának egy atyafia szavazó, választó legyen, a helyközségi előljárásság megválasztásában és szinte a vármegye szervezésében és per otractuni sortis még az országos követ választásában is. Az így választott községbíró, a községet a vármegye gyülekezetben képviselje, és így megvannak a vármegye gyülekezet két tényezőinek (főispán és nép) egy és a legténylegebb része t. i. a nép képviselői. A mit még a vármegye gyülekezetébe belevonunk és ennek okait, kevés sorok után elmondandjuk. Itten még, említünk a jó hatást melyet a helységbíró, mint a vármegye gyülekezet tagja gyakorolhat, mint lefelé mint felfelé úgy, hogy ő más személyiséggel nem pótolható. A helységbíró, a községi közérzület választottja, és ennél fogva a község legjobb embere, ő ismeri az egész községet, minden érdekeit s embereit; kivén a nagy községeket, ezek nagyságnál fogva, mi érvényességét nem csonkítja, mert az emberek, lakok, minőségét tökéletesen ismeri, és csak azok számából egy része ismeretlen előtte. Ő a vármegye gyülekezet tárgyalásait visszahozza a községbe, és többféleképen elterjeszti, mi részvételt gerjeszt s minek nagy értékét minden jó politikus megérti. Ő mint birtokos a modus vivendi-t, a mérsékelt és komoly eljárást a vármegye gyülekezetben nem rontja, sőt tekintélyes tartása gyümölcsözőleg hat az elevebb gyülekezeti tagokra; ő egy szóval társaival a vármegye gyülekezet zömét képezi. És egy értelemben a vármegye lakosai elegendőképen volnának képviselve a bírók által; de vannak szükségességek, érdekek, melyeket

a falubíró mint a vármegye gyülekezet tagja nem elégíthet ki. Ezek a vármegyének az ország kormánynyali viszonyai, maga a vármegye közigazgatása és még sok más teendők, melyekre nézve elegendő tudománnyal a falusi bíró nevelésénél fogva ritkán bír, ha mindjárt sok tárgyakhoz tapasztalásánál fogva velősen hozzá szólhat, és sok bíró sokfélét tudhat, de mégis csak nem felesleges kimondani, különféleiben a bírónak segítségre van szükségük a vármegye gyülekezet teendőinek ellátására, úgy hogy meg kell vallani, pusztán magok meg nem felelhetnének. Ahoz jár még egy hátrány, miszerint ők minden három évben változhatnak, ennél fogva a gyülekezetnek működései nem lehetnének szakadatlanok és a modus vivendi minden három évben igen sokban újból betanulandó lenne, és az usus, a szokás hatása a gyülekezet eljárásában: mely nagyobb tényező a közmunkában mint sem azt akárki hamarjában meggondolhatná, gyöngülne. Az usus, a szokás, e tárgyunkban hosszú korok tapasztalása eredménye, és sok politikai szervezetek annak hiányai miatt elveszhetnek és el is vesztek. Új szervezések instructiok (utalások) szerint alakulnak és járnak el teendőkben; de majdnem minden instructio értelmezést (SriŰterring) kíván, legalább sok embertől sokféleképen értetődhetik; innen a sok meghasonlások, czivakodás s idővesztés; a szó usus, szokás, a gyülekezetben minden hosszadalmasságot eltávolít. Legyen szabad egy példát fölhoznunk: 1865-ben a helyreállított vármegye idejében egy vármegye gyülekezetben egy intelligenciás szálhasogatásaival célját elérni akarván, a szó usus által tökéletes hallgatásra kenyszerítettett, az usus felér egy positiv tényezővel, a varmegye életében.

Kell tehát a vármegye gyülekezetben a bírák kara mellett egy karnak létezni, mely általánosan állandóan a gyülekezet működései folytonosságát lehetségessé tehesse, és ez léssen a nagyobb birtok és mi ezzel felér. A nagyobb birtoknak, a kisebb birtokosok sok esetleges személyes hiányait a tárgyalásokban pótolhatják, és annál jobban minthogy egyfajúak, azaz földművelő gazdák. Politikai tekintetben a nagy birtok kiegészíti a kis birtok szerény állását, melynél fogva ez nem mozog-

hat; ős az által consistentiát, tömörülést, adhat a földgazdaságnak az ipái ellenében és az elismerendő illő és szükséges értéket, mit az ritkán élvezhet illendően; mert az iparosok, ideértvén a városokban létező nagyszámú mesterembert, és mindent a mi a városban lakik, az által, hogy ezek tömegesen együtt élnek és pillanatokban csoportosulhatnak és más okoknál fogva is nagy előnyökkel bírnak. Ha egy vidék csupa kisbirtokosoktól lenne lakva, ezek választottjai a vármegye gyülekezetben, ha mindjárt mellettük nagy számú intelligeutia működne is, az egyensúlyt az ipar ellen fel nem tarthatnák, akár különös vármegye gyülekezetben érvényesítenék magokat, akár egy városi municipiumban vegyítve az iparosokkal; kell tehát, hogy a helységbírói kar a vármegye gyülekezetben a nagybirtok által kiegészítve legyen.

A számban, mi remiszernél fogva jelenendő meg a nagybirtok a vármegye gyülekezetben és ennek többi bejárulandója, tagjaira nézve időlegesen tekintetbe veendő a vármegye területének nagysága. Hiszszük és meg is vagyunk győződve, hogy országos követeink már fölfogták, miszerint szükséges lészen a vármegyék területjeit körülbelül egyenlő nagyságra szabni, a mennyire a földrajz ezt megengedi; ha mindjárt némely vármegyében ennek főhelye, mint ilyen megszűnne lenni.

A vármegye területe nagyságát tárgyalásunkban most nem tekintvén, kimondjuk, hogy a vármegye gyűlésén a nagybirtok arányoztatván a megyei községi bírák számához képezze ennek felét; és a hol a nagy birtokosok ezen számmal nem találhatnának p. o. Mosonymegyében, nyelet kell találni a fejszének. A nagybirtoka egyénekre nézve, kik a gyülekezethez járulandanak, egy jegyzék készítségék, melyben birtokuk nagysága szerint rendben bevezetessenek; és nagybirtokosnak az legyen tekintendő, ki legalább 100 katastrális holdat, mint tulajdont bír. Tegyük fel, egy vármegye gyülekezethez tartozik 80 helységbíró, következetesen eszménk szerint a nagy birtokosok közül 40 szerepelendő a vármegye gyülekezetben; ezek a lajstromba jegyzett elsőkké lennének és ha akármelyikéből valamelyike nem

jelenhetne, helyette a következő jelenik meg. Itten sokféle részleteket kellene tárgyalni, javasolni, határozni; de ezek kikerülnek a vármegye életéből; rendeljen ezekben akár főispán, akár a gyülekezet, akár szerencsésen, akár kevésbé szerencsésen, majd tanul egy vármegye a másiktól. Kimenteni a részleteket, már ezt akarni is, egy könyv Írandó lenne, ezt pedig hazánk-fiai úgysem olvasnák, és egy ember maga nem meritné közel sem. A lajstrom rende felállításában a vármegyén kívüli birtokot is be kel] számítani. Ha valaki nagybirtokos több vármegyében, helyettest kell, hogy felállítson azon vármegyében, a melyben nincsen rendes lakása, domicilium; az állandót pedig jelölje ki.

Minden nagy birtokos a domiciliumi vármegye gyülekezetben! megjelenése elmulasztása esetére bírságot fizet, akármi okból történt az elmulasztás, ha ez mindjárt betegség is volna (és csak hadjárás mentene,) fizet minden hold föld után, melyet e vármegyében bír, 1 krajczárt bírságul, ilyféle pénz gyűjtessék egybe és a vármegye gyülekezet határozza meg mire fordíttassék egészben vagy részben.

A vármegye gyülekezethez járulandó egyéb különféle minőségű tagok kijelölését alapjában, hasznosságokban, melyet szolgáltatnak, találандják; és ezen tagok száma állapíttassák oly formán, hogy arányosítva a községbirák és a nagybirtokosok számához, ezek összegének öt hatod részét képezzék. Egyet kikérnék, hogy a közkatonától kapitányságra vergődött egyén, ha egy évig mint ilyen vagy mint altiszt kitarzott volt, a vármegye gyülekezet született tagja legyen, és csak egy kivételt engednénk meg, t. i. ha az ilyen évet háború kitérése után kapitányságra vergődve, nem töltött volna ki. Más kapitány csak akkor válhatna taggá, ha ez által a vármegyének valami haszna válna belőle.

Ezen egyéb különféle minőségű tagok, ha elegendő számban, a törvény megkívánta kellékei szerint, nem találtatnának, hiányzó részét a főispán, a vármegye gyülekezet meghallgatása után kinevezi.

Legyen szabad a nagybirtokra nézve, a mennyiben ez a vármegyében és az országban hasznos, egy mellékes megjegyzést tenni: mi nem lesz haszontalan, mert későbbi tárgyalásunkban idő és térhely kímélést ígér, és ezen helyen is mint kapocs szolgálhat, mely a vármegye eszméjét tartósságára nézve az országgyűlésbe viszi; mert ugyan a nép érzelme és józanon kifejtett akaratának képviselői a vármegye gyülekezetben, a helységbirái, kik mulandók, és ily minőségben lesznek az ország képviselői is, ennél fogva az ország eszme tartósságát ki nem eszközölhetik, és pedig az ország eszmének is kell, hogy legyen élete. Mondottuk, hogy a vármegye gyülekezetben főképen a népet képviselő helység! bírák hathatós tömörülése, ezek értéke kiegészítménye és az egész vármegye eljárása, állandósága a nagy birtok hozzájárulásán alapszik. Ugyan ezen előnyöket szerzi meg a nagybirtok az egész országnak a gyűlései működésénél, és ha mindjárt kevésbé is a tömörülésre és az érdekek kiegészítményére hathat, de az állandóság képesítésére nézve nem nélkülözhető.

A nagy birtok az észak-amerikai szabad államok keletkezéséig, a mi körülbelől száz esztendő előtt történt, a világ egész történelmében a nemesség által volt elfoglalva; és a kik a történelemből tanulni vagy ezt érteni akarják, azoknak szükséges a nemesség lényegét ismerni. Ennek természetét itten nem tanulmányoz- nem tárgyalhatjuk; elég célunkhoz annak hatása példáiból hasznot szereznünk. Tarquinius Superbus a mák fejeket verte le, és időnkben Tocquville a ki tíz esztendőt töltött Amerikában, csak a végett, hogy a democnciát tanulmányozza, mondja, hogy ha egy nemzetnek, melyben nemesség (nemes nép osztály) lehetetlen, ha szabadságát elveszti többé szabadságra nem vergődhet. E két kor között találjuk Athént, melyben a nép szabadsága (ha rabszolgáit egy pillanatra elfelejthetjük) legtovább terjedt, miután a nemességet az állam minden tevékenységen kívül tette, úgy hogy csak papokat választott belőle, a háborúban megbukván soha többé szabad állaim életet és ennek következtében benső szabadságot nem élvezhetett. Tárgyalásunkhoz felesleges lenne ilyes tünemények

okait tanulmányozni; csak egy dologra fektetünk súlyt: minden különös államban szükséges, kell, hogy legyen eszméjének élete; ezzel azt értjük: kell hogy az államban élő emberei közt legyenek olyanok, kik hazájok állásának minden alapjait ismerjék és ezt ismét érzületeikben szakadatlanul ébren tartásák. Ezen hivatásra sok országban a nemesség kerekedett. Felesleges kikeresnünk, miután jöttek ezen hivatásra: mint patriciusok, mint vitéz nép vezénylői? De a dolog megvolt és most a dolog ezen alakjában szünetelésnek eredt és nincsen reménység, hogy újra feléledjen. Azonban kell, hogy a nemzet, az ország, a haza életének eszméje ápolgattassék s fentartassék. Hol? miképen? a kisbirtokban és az alábbi néprétegekben és a mi a kettővel egyarányu ez elegendőképen meg nem található. Szükség idejében ezekben is találtak képes vezeték, de csak egy közelebbi ez] elérésére. Az állam élete eszméjét, valamint minden egyéb nagy terjedelmű és hatású eszmék, csak testületekben mutatták fentarthatandóknak az idők. így a vallási eszméket a papság, az államiakat a nemesség. De ez most már lehetetlen lévén, minekutánna az egyéniség (Individualismus) minden hagyományos politikai testület magától elijeszt, és nem marad más kilátásunk, mint caesarismusra, ha nem leszünk szerencsések valamit kitalálni, mi a nemesség megüresedett helyét elfoglalhatja.

Ezen hivatásnak egy részét a vármegye szervezetében, a mint azt itt vázoltuk, miszerint a kisebb birtoka nemesség helyét a helységbírák elfoglalják, ezek pótolják; de nem egészen, mert a nemesség, mely uralmi érületénél és élvitizet előnyeinel fogva állásának érvényét a haza fenállására egybe-kötve tudván, sokkal nagyobb sikerrel tartotta fen a haza élete eszméjét. A mit épen elébb említettünk, miszerint nagy terjedelmű s hatású eszmék csak testületekben tarthatandók fel, a vármegye társulata még vázolatunk szerint is, szintűgy egy testületet képez, de ez a volt nemes vármegyének szívósságával, a haza eszme életének elevenése fentarthatására, ha elegendőképen meggondoljuk, fel nem ér. Ugyancsak abban a nagybirtok is talál foglalkozást, de ezen foglalkozás sem a volt

tehetségét a haza iránt nem éri el, sem ennek némely szükségletei fedezését, melyek más szerekkel nem elégíthetők ki, nem teljesíti, ha nincsen erre hivatva. Hivatva pedig kell hogy a nagybirtok főképen, és mindenek felett legyen a haza eszméjének élete fentartásábau; ő ezt már mostan is, és ezen túl közvetlenül egy testületben vagy karban nem teheti, mert mostantól fogva még valami nemesség címje terjedelmesen sem maradhat; a mi a főrendek táblájánál megmaradhat, erre nézve a szükségességet nem futhatja ki; mert akármilyen hatályt decretáljanak neki, az csak decretálva leszen, mert a főrendek a felkerekedett eszméknél fogva ugyan is a társadalmi tekintélyükben vesztek, és ez a megmaradt tekintélyüket elegendőképen nem támogatja. Másutt is így vagon. Angolhonban ugyan a Lordok házának szervezése sokra nézve legszilárdabb volt, és már is csökkenésben vagon. Azonban a főrendek táblája mindig még tevékenyen és lényegesen hozzájárulhat a nemzet, a haza élete eszméjének érvényes fentartásához és a címököt is, hogy megtartsák, kívánatos. Mint kivétel a regulát erősítik; ha minden más nemesség! cím másoknál megszünve marad. Angolhonban Stuart-ház uralma alatt keletkezett az apróbb nemesség (baronet) éppen annak nemsokára bekövetkezett gyászos bukása előtt, és ennek a háznak visszaállítására sem tarthatta azt meg a trónon. Mert ottan az apróbb nemesség, mint mindig, mindenütt szinte megkülönböztetést igényelt, mit a világ haszon nélkül el nem szeret bírni és kényszerítés nélkül el nem bír; és így ezen apróbb nemesség alkotóinak népszerűtlenségét szaporította és ezek kárára vált. A mi hazánkban a 48-iki törvények által eltörült többi nemességet illeti, ez e név alatt a politikában már többé nem érvényesítheti magát, nem szerepelhet. Annak érzületét ugyan ki nem irthatjuk, mi nem is szükséges, és azon érzületnek jobb részét kiirtani káros is lenne mint a nemzet, mint a haza államára nézve. Ki nem irtható akármilyen szigorú törvények által; és ezen emberek jellemzése, mint Angolhonban a gentry (mely a baronetet is magába foglalja) nemzetség nevezet alatt megismerethetik, és ők habár nem önnön testül etökben, de általáno-

san a haza élete eszméje fentartásában ténylegesen és előny-nyel nyomni fognak.

Hogy pedig a nagybirtok elegendő súlyt nyerjen, mind a mellett, hogy különös befolyási kerete nem lehet mostan már a 48-iki törvények után, szükséges, hogy ezt megérdemelje részint személyes szolgálattal, részint némely áldozattal, mi által csak pótolanlja az állása előnyeivel a birtoktalan népréteg e részbeni tehetetlenségét.

A személyes szolgálat a vármegye tisztségek betöltése által és mint szegények ügyérei lenne eszközölhető. Állítunk számukra szolgálat kötelezettséget, mert birtokukon több család élhetne, kik szinte személyesen szolgálnának a hazának vagy egy vagy más alakban; az ebből keletkező hazai vesztesége a nagybirtokosok által kipótolandó, ha óhajtjuk elérni, hogy az alsóbb néprétegei esze és érzülete megnyughassék.

Az áldozat pedig, melyet u. i. szinte ezen oknál fogva tervezünk, abban állana, miszerint, minekután na a szegény embernek, a ki az esztendő legtöbb napjain egész napon a munkával van elfoglalva, melyből ő és családja él, ideje nem marad, hogy gyermekei nevelésére ügyelhessen és másrészt személyisége ritkán alkalmassá teheti őtet, mivel örökölt helyheztetése szerint (öreg atyjától és messzebről fogva) ő nevelői tulajdonságot vagy csak is belátást e dologban nem szerezhetett, ezen nagy hiánya a hazának szinte a nagybirtok által kiegészíttessék. Ez részint szinte személyes működéssel és valami pénzáldozattal elérendő lészen. Mellőzzük azon emberi jogról, miszerint minden ember fia embernek illendő nevelést igényelhet, itten beszélni, nehogy tárgyalásaink még terjedelmesebbek legyenek. De a mint ezen jogok a keresztény szükségletekkel egybeváganak, csak ezek legyenek itt említve, és többre nincsen szükségünk.

A szegényebb néprétegek nevelési kellekei az ovodák el-látásában és (nem említvén nagyobb helységeket) a falu isko-lákban! költséghez! hozzájárulásban és nevezetesen az elsők ápol-gatásában és felügyelésében áll, mely két utóbbi szempont csak személyes befolyás által láttathatik el üdvösen. Óvodára nézve

Bálványost és azzal határos Kerekít Somogy megyében mint mintát ajánlhatjuk. A nevelésre nézve e tárgy terjedelme miatt többet nem mondunk, de tárgyalandó itt a tisztviselőség a vármegyében.

A vármegye választott tisztjei fizetése csak részint fedeztessék a közadóból. Felteszszük miszerint a tisztség a nagybirtok által láttassák el fizetés nélkül, és csak a vármegye kisebb hivatalnokai kapják egész fizetésüket a közadóból. Nem taglaljuk itt a jogosítást, csak a méltányosságra utalunk. Még a takarékossgot sem tartjuk e dolog főczéljának, mert van egy felsőbb szempont, mely minden alkotmányos érzelmű ember előtt döntőnek fog elismertetni. Es ez az: hogy az alkotmányosság a bűd get megtagadása lehetősége nélkül nem létezhet; mert csak ez által lehet egy kormánynak minden nyakassága mellett egy káros ministert elkergetni. Angolhonban a vármegye (comitatus, county) dolga a Lordlieutenant, a sherif és a békehírük által (az elsők minden évben változnak, a békebíró tisztje élethossziglani) kezeltetik fizetés nélkül, és ha a parlament a budget-et megtagadja, a vármegye teendői félbeszakadás nélkül elvégeztetnek. A többi köziiyek ellátására nézve a budget megtagadása döntő soha sem volt. Angolhonban a legújabb törvényei szerint némely ügyek ugyan centralisáltattak és e végett az országos pénztárra szorítvák; és ez a budget megtagadását már valamivel nehezíti. De van ottan usus vagy szokás, mely nyakasságot hamarabb győzhet meg. Tekintsünk most Poroszországra, hol a nyakasság sok ügyekben az állomány törvény értelmének, sőt betűjének ellentmond, és a minister a legfelsőbb törvényszéknél bírák csempészetével szemtelenkedhetik. Ottan ezen a budget megtagadásával segíteni nem lehet, mert ez az egész állam szervezése gépét megállásra hozná. És ha ott ezt tárgyalásba vennék, csak előre készített mese (fable con venne) lenne.

Ha a haza számára komoly alkotmányosságot kívánunk, kell hogy könnyen megtagadtathassék a budget.

A fizetés nélküli tisztviselők eszme ellenében várhatni, sok nehézségek fognak fölhozatni. Mit röviden ecsetelünk. Három

esztendei szolgálat nem sok és ezt még a honvédelmi szolgálatba is be lehetne számítani; és a honvédelmi szolgálatra nem alkalmasok közül a vármegye tisztségére meghívhatók. Azért szeretjük a honvédelmi szolgálatot a polgárral halmozni, mert van sok teendő a hely községben, a vármegyében, az országban, mely hogy elvégeztessék p. o. a vármegyei főnökség! rendszerében vagy meg kell fizetni, vagy egyéni jószívúséget igénybe venni, mint gyámok, ülnökök a választmányokban az állam valami részletes ügyében. Legyen minden haza polgárnak, ki azon néprétegein felül sorakozik, kik életök szükségleteit keregettel fedezik és ezen kívül szabad idővel rendelkezhetnek, a haza teendőiből valami vállain. Legyen mindenkinek egy könyve, melybe minden ilyenféle tett szolgálat bele legyen írva. E szerint aztán a főispán és a vármegye, minden most jellemzett polgárt vezényelheti, mind, a kapitány, az őrmester a katonát.

De ha nincsen a vármegyében oly egyének kellő száma, mely a tisztségeket fedezhetné? Ily esetben díj által kell a czélt elérni és vagy a tisztségből kilépett férfiakat kell rábírní, hogy a kitelt három esztendő után tisztségöket folytassák, vagy kevesebb vagyónú egyént választani, vagy ilyent más megyéből szerezni nagyobb, illendő fizetéssel. És pedig ha a főispán nem talál a vármegyéjében embert, kit tisztségre jelölhet, akkor a nagybirtok csak maga fizeti a díjat, vagy ha talál és ez nem választatok meg, ekkor a vármegye községe fizeti.

Az eltérésünkből, a nagybirtok különös hivatásától megint a vármegyébe visszatérünk. Marad hátra a vármegye viszonyát az országgyűléshez némileg elemezni.

A 48-iki törvények az addig fenállott viszonyt megszüntették, és mivel az általános honvédelmi kötelezettséggel szemközt az általános választói jog elvitázhatlan — ha szükségesnek és hasznosnak találatnék, ezen jog élvezését egész valóssággal lehetővé tenni és érvényesíteni a nélkül, hogy ez a Caesarismust közvetlenül és elvitázhatlanul maga után húzná, erre nézve nem gondolhatunk mást, mint hogy az általános választói jogot a helyközségekbe szorítva tartsuk. Itt ez minden értelemben igaz lehet; igaz, mert az ily jogosok értekez-

hetnek éspedig könnyen és sikerrel minden egyénre nézve; mi nagyobb területen, ha részei több helységekből állanak, sok egyes egyénekre nézve csak színlés; igaz lehet, mint mondtuk: mert a jogos azt választja a kit ismer és így a dolognak esze is vagyon. Ne hozzunk fel sok példákat; még ugyan egy városban is, ugyanannak lakosai nevetséges, de mellette szomorú adatokat nyújtanak. Nem volt-e nevetséges és egyzersmind szomorú miszerint Aristides megítéltetéséhez oly ember is járult ki őt nem ismerte? És Rómában nem bukott-e meg a szabadság, mert az ügyek emberei a város túlnépesedése folytán már a község által nem voltak ismerhetők, és ez okból nevek uralkodtak, és így a pártok az államot addig szaggatták, míg ez korlátlanul egynek uralma alá süllyedt. Nagy fába vágjuk fejszéinket, ha a minden korban majd itt majd ott divatozott általános választói jogot egészségtelenségénél fogva, megtámadni merjük. De feleljenek ezen jog pártolói kérdésünkre: van-e ész abban, hogy válaszsak azok közül, a kiket nem ismerek, vagy csak futva láthattam vagy jobb esetben olyanoktól tudósítást a választandók felől nyerhetek, kik magok sem ismerik ezeket elegendőképen? A felelők csak vállat vonhatnak és alig ha nem hivatkoznak, hogy mégis ez már úgy volt más korban is, és még most is úgy teszik, ha tehetik. Tehát vállvonással védett eszme képezi a mindenható modern politikának alaptényezőjét. Merjük mondani, hogy ezen alap az oka, miszerint annyi kísérlet a politikában megbukott. Vagy a választói kör az egészre nézve szűk volt, úgy többen kevesebben kizárva maradtak, vagy megvolt az általános szavazás, de a tehetségeiben ismereteiben korlátolt ember azt hasznosan nem alkalmazhatta. Ismételjük, az általános szavazás, mely elvitázhatatlan az. általános honvédelmi kötelezettség mellett, a vármegye számára és mint fensőbb érdekek alapja, eszesen, hasznosan, jósikerrel és hátrány nélkül csakis a helyközségben kivihető.

A 48-iki czikk, mely a választó jogot Censuson alapította, — mellőzvéen ezen élvezésünkben e pillanatban a körülmény, miszerint ezen jog mindenesetre a képtelenséget mutatja, mely

legtöbb esetben választást és nem ismerést összeköt — az általános honvédelmi kötelezettséggel szemközt, már elavult. Jobbat kell helyébe tenni. És ez Magyarországon nem lehet más mint a régi vármegye gyülekezete nem a tényezői lényegével, de alakjában; és ez a vármegyét lehetőségessé teheti és eszközölhet általános választói szavazat által üdvös választásokat, mind a vármegye tisztségek — mind az országos követek számára.

Hogyan legyen és hogyan történhet ez? Rövidség végett számítsunk önkényes számokkal.

Egy vármegyében tegyük fel van az általános szavazatnál fogva 20,000 választó; ezeket összegyűjteni hajjal s bajokkal jár. Szorítsuk ezen számot tizedére lesz 2000. Ezek baj nélkül gyűlhetnek a megye székhelyén és itten ezek által a választások 2 óra alatt, a szerint a mit mondandtink, megtörténhetnek.

De hogy szorítjuk le e számot tizedére a helység községében? felelünk sorshúzás által; és minden kihúzott névnek bírója a vármegye székhelyén történendő választásban részesül. Megengedendő, miszerint ha a kihozottak közül egyike vágytöbben akármilyen okból nem akarná gyakorolni az így ráesett választási jogot, szabad legyen neki helyettest nevezni, mihez már elkészülve kell lennie. E végre a községbíró, ki itten választóvá ne lehessen, sorba állítja a kihozottakat, és egyenként megkérdezi akar-e elmenni a választáshoz a vármegye székhelyére; az igennel felelőket egy oldalra küldi és úgy a nemmel felelőket a másik oldalra. Ezek megint sorba állnak és a bíró megint kérdezi egyenként, kit választottak helyettesítőnek; az aztán helyébe áll, vagy ha épen jelen nem lenne üres hely marad a sorba, és a ki helyettesítőt nevezett az üres hely mögött megáll a sorban. Ezen bírói működés alatt a jegyző a jegyzékbe írja mind a két sor embereit. A' jegyzékkel jelennek meg a választók a vármegyeházban, bírájok a nótáriusoktól kisérve.

Itten az egész vármegye gyülekezet választási bizottmányra alakul, és a főispán ezt 10 osztályra felosztja; minden osztályban mindennemű egyének legyenek; és a tíz felállított

urnák mindegyike mellett egy osztály ügyel. A helység nevei sors szerint huzatnak a végett, miszerint meghatározotasság, melyik urnánál és miféle sorrendben szavazandnak; ezek mindegyike czédulát tesz az urnába, melyre a választandónak neve legyen írva. És ha a választás országgyűlési követek számára történik, annyi név legyen a czédulán írva a hány követ választandó. A szavazat után minden helység két embere a választmányi osztályt bővíti, a melynél czéduláját lerakta és ezelőtt a szavazatok megolvastatnak. Ha így szótöbbség nem kerül ki, a legszamosabb szavazatokkal díszlő három egyén közt a vármegye gyülekezet választ.

E tervezésünk ellen felhozható, hogy vele sorsra is bízatik a dolog. Igen ez részint úgy van; és igen sok helyütt ez kezdi vagy végezi a választási dolgot; még ott is ahol complicált választási rendszert tartanak. így volt Velenczében is a Poge választásnál; és Genuában a nagy tanács tagjai egy rendszerben választattak, mely mintája lett a lotteriának. A sorshúzás, csak ez kizárólagosan ne működjék és ne döntsön, nem árt és valamire jó is, mert a kitűnő emberek önzelmét fékezi, és a pártviaskodásnak vagy elejét veszi, vagy ezt enyhíti.

A vármegye rendszer erélyes és üdvös működésére nézve szükséges, hogy a választott tisztek, nem mint csupa vármegyei emberek érezzék magukat; hanem inkább tekintsék magokat királyi (állami) embereknek, kik annál fogva nem neveztetek ki király vagy minister által, mert annál és ezeknél nem ismeretesek és így létrejöttek választásra bízott. Ez a felfogás történelmünknel fogva érthető, mert bizony Sz. István álladalmi rendszere idejében, miután a vezérek rendszere megbukott volt, alig hogy a tisztségek választások által betöltettek, bizony a király tette azokba embereit; de mivel ez csak háború idejében vagy háború után, mikor is az emberek ismeretessé válnak és váltak, tétethetik sikerrel, kell hogy béke idején oly emberek kerültek tisztségbe, kik ellen panaszok támadtak; volt ekkor kérvényekre szükség és alkalom; míg a választási rendszer behozatott. Hogyan történt ez, és lassan lassan, mennyi idő alatt ezt kikeresni, a történetbúvárok

dolga. De ezen történetek nyomai Fejér „Codex diplomaticus“-ából kivehetők; különösen a városokra nézve; és még fennmaradt egy bizonyosság: Kolozsvárott és más szász városokban, melyekben (ezekben a város hatósága a kerületé is) a királybíró e neve mellett mégis választásnak eredménye.

Ezen érzület a vármegye tisztben, hogy ő királyi (állami) ügyet is kezel, erejét, érzületét szilárdítja; és ennek hiánya az észak-amerikai szabad államokban nagy baj, és ugyan mint egyike a négy oknak, melyek fenállásukat veszélyeztethetik, volt kijelölve t. i. a tisztviselők rakoncátlansága és vesztegetésre hajlandósága.

A vármegyékre nézve a mennyit már felőlük előhoztunk, még jó lesz a dolgot nagygyába megtekinteni. A haza fenntartása a megfelelő rendszertől függ, melylyel igazgattatik. Új kellékek új törvényeket és nagy esetek következtében sokra új rendszert követelnek és e mellett sokszor a hatalmasok önzése is változtatja e rendszert. Hazánkban a vezéri rendszer megbukott; és Sz. István magaféle rendszert állított fel; hosszabb idő után jöttek az olygarchák (hatalmaskodók). Menjünk át 1825-be, mely esztendőben, és az ezt megelőző években ugyan mi nagy dolog se történt, mely változásokat a haza rendszerében idézett volna elé, de a nemzet felébredt és szegyenlette állapotját. Ezen érzése hathatósá válván a 48-iki eseményeket eredményezte. Az 18G6-iki nagy eset az általános honvédelmi kötelezettséget szülte, ezen kellék, mivel a legalsóbb népréteget eltakarhatatlan nyilvánossággal úgy éri mint a legfelsőbbikét, új szervezést követel és e miatt mondtuk az 1848. választó törvényt avultnak, mert az általános honvédelmi kötelezettséggel szemközt a Censusra fektetett választói törvény nem állhat. Ennek daczára hirtelők, hogy az utolsó két országos követ-választásnál történt kihágások következtében, miszerint ilyesmi gátoltassék, a Censust felemelni szándékozzák; mi a képtelenséget még kirívóbbá tenné és a nép nyugalmas létét veszélyeztetné; mert általános honvédelmi szolgálat és mellette a Census a nép érzületét és felfogását ki nem elégítheti, és nem engedheti, hogy megnyughasson. Minden Census,

mint mi szemlélhetjük a dolgot, eltörülendő, és a censusi kor-
iá⁴ hiányát csak egy erős vármegye szervezése pótolhatja.
Ilyent tervezni igyekeztünk, s kellő alapjait megfontoltuk; és
azt tartjuk, a hazában létező körülállásaira nézve ilyféle
alapok kielégítőek. Több lehető ellenvetések a tervünk rész-
leteire nézve szemünk előtt állnak, és ha hazafiainknak jónak
látszik tárgyalásba hozni, van tömeg miből felelhetünk.

Nagyba tekintve a vármegye rendszert mint a haza épület
egészének kiegészítményét, annak kihagyását, vagy erőtlensé-
gét szervezését gondolni sem merjük. Érintettük, hogy a szabad,
önálló helyközség nem függhet egy hivatalnoktól, egy tiszt-
viselőtől és kell, hogy legyen neki támasza, mi csak egy
szilárd vármegye lehet. Ha tervező építészeink a nézetnek
engedvén, hogy a vármegye tevékenysége a mimsteri műkö-
dések meggátolhatná, és e végett a vármegyét csak erőt-
lenre szerveznék, úgy hogy csak kegyelet mutatkozás tekint-
etéből a népnek hagyományi érzülete iránt csak a vármegye
képét, hagyományos ereje nélkül nyújtani mernék, félünk
kellene még a haza jövőjét is. Mert már ilyen nyújtás egy
bizonytalan önértetnek lenne jele.

A francia állam szervezete 80 esztendőől fogva sok
változásokon ment keresztül, és tartandósága hiányának egyik
fő okát abban találjuk, miszerint nemzet-képviselőinek, a par-
lamentari követeknek és más államfentartási intézet embereinek
támaszok nem volt. 1793 után mindjárt a repraesentánsokat
guillotinirozták a nélkül, hogy a választók a respublika részeiben
mocczantak; és hol is, és hogyan protestálhattak volna? Vár-
megyénk nem volt.

Bonaparte 1799 az 500-ak tanácsát szuronyokkal ker-
gette szét; később a tribunatus embereit eliminálták, azaz
egyenként kiküszöbölték, és 1848-ban elég volt, hogy a ren-
detlen lázadó tömeg, mely a követek kamarájába ülés közben
berohant, és csakugyan egyike a tömegből lőfegyverét az
elnökre ráfogja, és az egész kamara elillant, és következtében
a kormány, és vele a dynastia. felfordult. 1852 szinte a
rendőr fogdozásai végezték a dolgot. Lettek-e volna lehetsé-

gesek ily tények a vármegyék szervezésével szemközt. Felesleges itt a dolgot más okoknál fogva mentenünk. Mindig ki fog sülni, hogy a középrendü testületek (vármegyék) hiánya Frankhonban az országos testületek fenmaradását lehetetlenné tette. A Conventet még guilottine tevékenysége sem tarthatta fenn, az utánna következő országos testületek kivévén az 1830. évet, egy újnak mozgására összerokadtak.

Ilyen példás történetek után az állam alakulásban minis-
téri kezelésre nézve még mindig Frankhon mintául vétetik! Sőt több európai alkotmányok annak rongyai s foltjaiból készíttetnek. Idején lenne ebből az irányból kijózanodnunk és a volt magyar alakokra visszatérnünk, mert magyar életnek csak magyar fából kell szekér, melyben ez az időt járja.

Ismételjük, hogy az általános honvédelmi kötelezettség következményei szinte a vármegye szervezetét igénylik; mert akármilyen hosszadalmas szabályok állíttassanak fel, melyek szerint az egyének, különféle életviszonyokból kirántva a sorba vagy honvédségbe léptendők; annyiféle esetek fognak előfordulni, melyek szabályok által ki nem menthetők; és így méltányos megítélésre bizandók; mit csak vármegye kezelhet, miszerint ennek hiánya következtében, sok eltérő elhatározások ne történjenek és minden egyén érdeke megbocsúlthessék. Miben ha téved is a vármegye, az országgyűlés azt könnyen helyrehozhatja. De ha hadi ministeri rendelete, vagy ha a magyar országgyűlés részletes esetekben téved, nehéz lesz az orvoslás; és ez nagy idővesztésbe is kerül. Pedig ilyes eset lesz sok, és több mintsem hamarjában vagy még tanulmányozás után is, ha ez rövid, egy ember kigondol- vagy kipuhathatna.

A vármegye erős szervezése arra is szükséges, hogy a nagybirtok érvénye azt a hasznot hajtsa a hazának, melyet csak ő hajthat. Ki ha ebben a csapásban nem járhat, akadályokat okoz társasági súlyával az állam részletek kezelésében. Egy részt várni míg a nagybirtokok kisebb terjedelemre szoríttassanak, ez az állam épülése haladását károsan fentartaná; más részt erőszakosan bele vágni, annyi bonyolodást szerezne, hogy szinte haladásunkat nem kevés időre félbesza-

kitárni. A politika csak a létező tényezőkkel foglalkozik és a tényezők megváltoztatását az időre hagyja, míg ezek gyöngülnek, és akkor könnyen lehet ezeket kidobni, ha kidobhatók; mint ilyen a papság volt a reformáló országokban. De minden esetre a nagy birtok más természetű mint a papság, és neki kevesebb támogatásra van szüksége vagy épen semmire, csak köre legyen neki rendelve, és intézkedések téve, hogy ezen a népréteg közül számosabb egyének a hazának hasznosak legyenek, mi által az a mit Machiavelliből már idéztünk, eszközölthetnek t. i. az embereket csak szükségbe kell helyeztetni hogy derekak legyenek és derekak lesznek.

A nagy birtok még egy távolabb és a jövő időbe vágó szempontból is tekintendő. Széchenyi István mondta, hogy a mágnások a hazát menthetendik. És ugyan dülhet egy ország ellenséges fegyverek által, vagy belső szervezet rosszasága vagy elégtelensége által, mely a nép szellemét rontja, úgy hogy válságos esetekben erre, nem számíthatatok. A szellemre, jó és üdvös szellem keletkezésére a nagybirtoknak, melyek hazánkban még mindig szerencsésen a mágnások által vannak képviselve, teljes befolyással lehetnek. És ha emberek merték állítani, hogy az alattomos társaságok a századnak egy kelletékét képezik, melyet se az egyház, se az állam ki nem elégít; merjük e mellett mondani: hogy a mit az állam az egyház és az alattomos társaságok a korlátolt lehetőségüknél fogva, melyet ők a néptömegre gyakorolhatnak, nem elégíthetnek ki hazánkban, azt a mágnások képesek lehetnek kielégíteni, mint jó példák és népvezetői. Éhez kell két dolog, hogy szűnjék közöttük a luxus suprema lex lenni, és ezzel a külsőségek általi kitüntetési vágyak; és tanuljanak még dolgozni is. Ezt mind a kettőt pedig mágnásaink nem teljesíthetik; ezt csak nejüknek sikerülhet eredményeztetni, hogy azok ezt elérjék.